

ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

INDŲ MINIATIŪRINĖS TAPYBOS SKLAIDA ISLAMIZACIJOS LAIKOTARPIU

Spread of Indian Miniature Painting
During Islamisation Period

SUMMARY

The article considers Indian and Islamic traditions of miniature painting in the territory of Hindustan Peninsula after the Arab Muslim conquest. It analyzes styles of various regional painting schools and their interactions from 16th to 19th century. It concentrates mostly on the inquiry of Moghul court miniature painting tradition and its relations with Persian painting traditions. Also it touches upon Hindu and Jain art tradition in Rajasthan (Rajput miniature painting) and North India highland regions (Guleira and Kangra painting schools).

SANTRAUKA

Straipsnis skirtas Indostano pusiasalio erdvėje po arabų musulmonų užkariaujamųjų žygių ir Šiaurės bei Centrinės Indijos teritorijų okupacijos išsiskleidusių indoislamiškų ir tradicinių hinduistinės miniatiūrinės tapybos tradicijų sąveikos procesams atskleisti. Į tyrimų lauką taipogi įtraukiama minėtų miniatiūros tradicijų savitumą nulėmusių veiksnių analizė, pagrindinių nuo XVI iki XIX a. pirmųjų dešimtmečių Indostano pusiasalio erdvėje vyravusių regioninių mokyklų, jų didžiųjų meistrų stiliaus aptarimas. Daugiausia dėmesio skiriama Mogolų imperatorių rūmų aplinkoje susiformavusiai miniatiūros tradicijai, jos santykių su klasikinė persų miniatiūra aiškinimuisi. Vėliau pereinama prie senas indų ir džainų meno tradicijas Radžastane tęsiančių vadinamos „radžputų (*Rajput*) miniatiūros“ ir Šiaurės Indijos kalnuotose regionuose užgimusios Guleiros (*Guleira*) ir Kangros (*Kangra*) mokyklų stilistinių bruožų išryškavimo.

ISLAMIZACIJOS KULTŪRINIAI IŠŠŪKIAI

Gilų rėžį indų estetinės minties ir meno raidoje paliko islamo civilizacijos eks-

pansija į Indostano pusiasalio erdvę. Ji nuo 711 m. vyko palaipsniui plečiant is-

RAKTAŽODIAI: indoislamiška tapybos tradicija, Mogolų dailė, radžputų miniatiūra, Kangros mokykla.

KEY WORDS: Indian and Islamic painting tradition, Moghul arts, Rajput miniature paintings, Kangra school.

lamiškos kultūros įtakos erdvę nuolatos pasikartojančiais užkariavimais. 1206 m. musulmonai, palaužę pagrindinius pasipriešinimo židinius Indo ir Ganges upės baseinuose, įkūrė galingą sultonatą su naujų musulmonų valdovų rezidencija Delyje. Tikriausiai jokiam kitame musulmoniškos kultūros sklaidos regione ateivių islamo šalininkų kultūra ir menas nesusidūrė su tokiu galingu pasipriešinimu kaip Indostano pusiasalio erdvėje. Tam buvo objektyvių priežasčių, iš kurių pirmiausia reikėtų išskirti pasaulėžiūrinių, religinių nuostatų, estetikos ir meninių idealų skirtingumą. Kita vertus, greitam šalies kultūros islamizavimui trukdė galingos vietinės daug šimtmečių kultivuotos kultūros, religijos, estetiškos minties, meno tradicijos.

ISLAMIŠKOS KALIGRAFIJOS IR MINIATIŪRINĖS TAPYBOS SKLAIDA

Lygiagrečiai molbertinės ir sieninės tapybos tradicijoms Indostano pusiasalyje plėtojosi iš Irano, Vidurinės Azijos ir kitų arabų musulmoniškosios civilizacijos kraštų pasklidusi kaligrafijos, miniatiūrinės tapybos bei knyginės iliustracijos tradicijos, kurios pastaraisiais dešimtmečiais kelia vis didesnę tiek indų, tiek ir Vakarų mokslininkų susidomėjimą. Iš svarbesnių šios srities darbų galėtume išskirti Milo C. Beacho¹, Louis Frédéric², Amina Okados³, Johno F. Richardso⁴, Annemarie Schimmel⁵, Stephano Conermanno⁶, Susan Stronge⁷ ir kitų veikalus.

Islamą buvo dieviškojo žodžio ir rašto religija, todėl nenuostabu, kad jo idėjinė ašimi tapęs Korano tekstas skatino ypatingą pagarbą kone mistinei rašy-

Užkariautojai atnešė į Indostano pusiasalį savo pagarbą islamo religijai, teisei, visų islamo adeptų lygybės principams. Atmesdami stambą kastų sistemą, jie aktyviai skleidė savo vienintelio tikro tikėjimo, vieno dievo Alacho ir visuotinės žmonių brolybės idėjas, kurios neabejotinai veikė kai kuriuos liberalesnės pasaulėjautos vietinius gyventojus. Todėl ilgainiui iš Irano ir Vidurinės Azijos sklidusios meninės įtakos surado palankią dirvą islamizuotos indų kultūros terpėje ir pagimdė naujas originalias sinkretiškas meno formas be stilius. Įvairių tautinių tradicijų menininkų kūrybinių pastangų rezultatas – *ilgai lygiagrečiai koegzistavusių islamiškos ir hinduistinės kultūros tradicijų sintezė atsispindėjusi įvairiuose estetiškos kultūros ir meno srityse.*

tinio žodžio galiai. Kita vertus, Irane, kuris stipriausiai veikė Indijos kultūros islamizavimo procesus, neišgalėjo su antruoju Dievo įsakymu susijusi semitiška ikonofobijos tradicija, nors analogiški požiūriai priskiriami ir pranašo lūpoms, kuris teigė, kad nelaimė tam, kuris vaizduos gyvas būtybes, nes paskutiniojo teismo dieną asmenys, kuriuos menininkas atvaizdavo, išlips iš paveikslų ir pareikalaus atiduoti sielą. Todėl islamo religiniame mene atvaizduos dažniausiai keitė kaligrafiški tekstiniai Dievą šlovinantys užrašai ir arabeskinės bei ornamentinės, dekoratyvios struktūros.

Glaudžiai su islamiškosios miniatiūrinės tapybos tradicija susijęs kaligrafijos menas buvo vienintelė ortodoksinio islamo šalininkų pripažįstama ir aukštinama

vaizduojamojo meno forma. Kaligrafų menas islamiškuose kraštuose asocijavosi su dieviškojo žodžio gelminės esmės perteikimu, todėl buvo didžiai vertinamas ir gerai apmokamas. Kaligrafijai buvo teikiama išskirtinė svarba ne tik apipavidalinant, puošiant rankraščius, tačiau ir dekoruojant Dievo namų eksterjerą, ir ypač interjerą. Mečėčių portalai, sienos, matomiausios interjerų erdvės vietos buvo puošiamos Korano teksto ištraukomis ir kaligrafiškais devyniasdešimt devynių šventųjų vardų užrašais.

Su kaligrafija glaudžiai susijusi miniatiūrų tapyba, kuri Irane buvo suvokiama kaip rankraštinų tekstų iliustravimo menas, sugebėjo apeiti musulmoniškos religijos draudimus ir perimti tas estetines funkcijas, kurias Vakarų kultūroje atliko ne tik miniatiūrų, tačiau ir staliūginė tapyba. Toks požiūris į miniatiūrų tapybą išplito ir islamizuotoje Indostano pusiasalio erdvėje. Naujas islamiškos miniatiūrų tapybos raidos etapas siejasi su šlovingos Mogolų dinastijos meno stilių sklaida, kuomet itin sustiprėja iš Irano, Turkijos ir Centrinės Azijos sklindančių estетinių skonių ir idealų įtaka⁸. XVI a. iškilusios galingos Mogolų imperijos valdovai skatino atsineštos islamiškos arabų, islamizuotos persų, Vidurinės Azijos kultūros ir meno formų suartėjimą su tradicinėmis indų kultūros ir meno formomis. Patys imperatoriai buvo ne tik meno mecenatai, tačiau neretai ir konkrečiose meno srityse amžininkų pripažinimu pasiekę aukštumą.

Mogolų dinastijos valdymo metu spalvingai ir perkrautai detalių įvairių hinduizmo pakraipų estetikai oponuoja pabrėžtinis islamiškosios estetikos aske-

tiškumas, persmelktas tikėjimo, kad *Dievo atvaizdas iš esmės yra neišreiškiamas meninėmis priemonėmis. Iš čia kyla islamo estetikos adeptų diegiamas pabrėžtinis paprastumas ir ornamentinių struktūrų dekoratyvumas. Nauji estetiniai idealai pirmiausia išryškėjo kulto pastatų mečėčių, medresų, mauzoliejų architektūroje ir interjeruose, o vėliau į racionalumą ir dekoratyvumą linkstančioje kaligrafijoje, miniatiūroje, įvairių rankraščių ir ypač Korano manuskriptų puošyboje.*

Imperatoriai Baburas, Humajunas, Akbaras ir jų palikuonys buvo kultūrą ir meną globoję valdovai, kurie vertino kaligrafiją, miniatiūrų tapybą, aistringai kolekcionavo knygas ir iliustruotus rankraščius. Šie buvo kuriami specialiose dirbtuvėse, kuriose valdovai neretai užsakydavo pagaminti dešimtis analogiškų egzempliorių, kuriuos išsiuntinėdavo kaip brangias dovanas kitiems valdovams, artimiems žmonėms ar bibliotekų funkcijas atlikusioms rankraščių saugykloms. Tekstus kopijavo remdamiesi specialiais trafaretais mediniais rėmais. Užbaigtus rankraščius dažniausiai suvyniodavo į audeklą arba susegdavo dviem tvirtais raisčiais, pervertais per dvi medines plokšteles, kurios atliko tekstą saugančių viršelių funkcijas. Brangesni rankraščiai buvo saugomi specialiose medinėse dėžėse.

Pradžioje Baburo rūmuose, kaip ir kituose islamiškuose ir Rytų Azijos kraštuose, kaligrafija taip pat buvo traktuojama kaip aukščiausias ir giliausias jautriausias žmogaus dvasios polėkius išreiškiantis menas, todėl ir kaligrafai jo rūmuose buvo gerbiami kaip aukščiausias menininkų sluoksnis. Iš tikrųjų iki

XVI a. knygų iliustravimo srityje svarbiausias asmuo neabejotinai buvo kaligrafas, kuriam rengiant rankraščio ar knygos tekstą, perrašytojai palikdavo tuščius iliustruoti skirtus plotus. Juos vėliau kaligrafai užpildydavo įvairiais dekoratyviais ornamentiniais ar gėlių motyvais.

Plėtojantis knygos menui, gausėjant įvairių mokslinių, ypač astronomijos, geografijos, medicinos, traktatų poreikiui iliustracijos vaidmuo augo, o ilgainiui rengiant itin ištaigingus leidinius iliustracijos savo svarba ir estetinė verte netgi nustelbė tekstinę rankraščio dalį. Vadinasi, naujo užgimstančio

knyginės miniatiūros meno estetika išsirutuliojo iš svarbiuose tekstuose iškilusio vizualinio aptariamoms medžiagoms iliustravimo ar netgi teksto puošimo poreikio. Iliustracijos turėjo vizualumo teikiamaomis galimybėmis išplėsti teksto emocinio poveikio ribas, vaizdinių kalba aiškinti teksto turinį arba vaizduoti tuos įvykius, kurie buvo aprašomi iliustruojamame tekste. Rankraščių iliustravimo kanonas susiformavo Irane apie 1370 m., tačiau *augant iš kinų perimtų technologijų gero popieriaus gaminimo ir dažų kokybei miniatiūros menui vėrėsi naujos meninės išraiškos galimybės.*

MINIATIŪRŲ TAPYBOS IŠKILIMAS MOGOLŲ IMPERIJOJE

Taip su kaligrafija tiesiogiai susijusi vaizduojamosios dailės sritis tapyba patiria esminę transformaciją, vietoj tradicinių indų tapybos formų plėtojasi iš persų, arabų perimta rankraščius bei knygas iliustruojančių miniatiūrų tapybos tradicija. Iki Akbaro laikų Šiaurės Indijoje, kaip ir visame islamiškosios meno tradicijos pasaulyje, viešpatavo dieviškasis menas kaligrafija, o Akbarui tapus imperatoriumi tapytojai įgavo lygiavertį pripažinimą.

Į imperatorių rūmus buvo kviečiami garsūs kaligrafai, tapytojai, knygų meistrai iš įvairių kraštų, kuriuos Mogolų imperatoriai vertino, o su kai kuriais net artimai bendravo. Tuomet socialinis dailininko statusas islamizuotoje Indijoje ir valdovų rūmuose nepaprastai išaugo. Jie buvo laukiami oficialių priėmimų svečiai, buvo artimi imperatorių rato žmonės, kuriems talentas kartais atverdavo kelius į aukštas valstybines pareigas ir

didikų rangus. Dailininkai Abu' l-Hasanas ir Bichitras buvo artimi Džahangiro patikėtiniai ir bičiuliai, su kuriais jis dailindavosi slapčiausiomis mintimis.

Ankstyvajame indų islamiškosios miniatiūros raidos etape, kai Akbaro ir Humajūno rūmuose dirbo daugiausia iš Irano pakviesti meistrai, buvo jaučiamas stipri garsių Tebrizo, Širazo ir Herato miniatiūrų mokyklų įtaka, kadangi pirmųjų Mogolų imperatorių rūmų dirbtuvių steigimui vadovavo tebrizietis Mir Sayyid Ali ir širazietis Abd us-Samadas. Mogolų imperatorių rūmų miniatiūros mokykloje pradžioje vyravo į rūmus pakviesti persų miniatiūros meistrai. Tačiau ilgainiui į miniatiūros kūrėjų gretas įsiliejant indų kilmės menininkams vis labiau jautėsi anksčiau dar iki islamizacijos gyvavusių vietinių mokyklų įtakos, dėl kurių susiformavo savita indiškų miniatiūrinės tapybos tradicija. Pažymėtina, kad imperatorių rūmų miniatiūros

mokykla tuo metu nebuvo vienintelė Mogolų imperijoje, panašias mokyklas turėjo ir daugelio kitų galingiausių vasalinių karalysčių, kunigaikštysčių atstovai bei už imperijos ribų gyvavusių valstybių valdovai. Tai lėmė nuolatinę garsiausių menininkų, kūrinių migraciją, idėjų ir meninės kūrybos principų apykaitą, o per juos ir vis naujų miniatiūrinės tapybos elementų bei stilių kaitą. Nevertėtų pamiršti ir to, kad lygiagrečiai Mogolų miniatiūrinės tapybos mokykloms Radžastane ir Pahari skleidėsi savitos su hinduistinės tapybos tradicijomis, o Gudžarate su džainistinėmis tradicijomis suaugusios vietinės mokyklos, kurios taip pat per menininkų ir meno kūrinių cirkuliaciją veikė Mogolų imperatorių rūmų miniatiūrinės tapybos mokyklos raidą.

Dažai ir popierius į Mogolų imperatorių dailininkų dirbtuves buvo atvežami iš svarbiausių jų gamybos centrų Samarkando, Tebrizo, Širazo ir kitų vietovių. XV a., valdant timuridams, knygų iliustravimo menas pasiekė savo apogėjų pagrindiniuose Irano rankraščių ir knygų iliustravimo centruose Samarkande, Herate, Širaze, Ispahane, iš kur naujovės plito į Mogolų imperatorių ir kitų vasalinių valdovų bei didikų rūmus.

Subtilus vaizduojamosios dailės žinovas ir globėjas imperatorius Džahangiras teigė, kad nežiūrėdamas į parašą gali pasakyti pavardę dailininko, kuris nutapė konkretų kūrinių, ar netgi kas prie jo prisidėjo kaip pagalbininkas. Mogolų imperatorių dirbtuvių iškiliausių meistrų individualūs ženklai regimi beveik visų tuo metu sukurtų paveikslų kampuose. Rūmuose buvo sukurta sudėtinga

jų kūrinių apmokėjimo sistema atsižvelgiant į menininko talentą, kūrinių atlikimo meistriškumą, produktyvumą ir kitus veiksnius.

Mogolų imperatorių remiamoje miniatiūrinėje tapyboje buvo vaizduojamos rūmų gyvenimo, medžioklės, mūšių, haremo gyvenimo scenos, žymių valdovų, aristokratų, šventikų, karžygių, kilmingų moterų portretai. Greta plėtojosi ir įvairius paukščius bei gyvūnus vaizduojanti tapyba. Miniatiūrų tapybai būdingas dekoratyvumas, stiliaus glaustumas, sodrios šventiškos, dainuojančios spalvos, piešinio rafinuotumas.

Mogolų dinastijos kūrėjas Baburas, kuris, anot Arnoldo J. Toynbee's, buvo vienas iškiliausių to meto pasaulio valdovų, daug dėmesio skyrė mokslui, menui, iliustruotų knygų kolekcionavimui. Jo prisiminimų knygoje *Baburnama* aptinkame apmąstymų apie dailės svarbą valstybės gyvenime ir išvalgią garsių dailininkų Bihzado ir Shah Muzaffaro kūrybos analizę. Baburo sūnus Humajunas, daug laiko praleidęs tremtyje Irane (1540–1555 m.), kur artimai bendravo su Safavidų dinastijos valdovų globojamais rūmų dailininkais, talentingiausias iš jų vėliau pakvietė svečiuotis ir dirbti savo rūmuose. Miniatiūros ir kaligrafijos meistrams jis savo rūmuose įkūrė specialias dirbtuves, kuriose darbavosi rankraščius iliustruojantys dailininkai, kaligrafai, o amatininkai gamino knygas. Reikšmingiausias Humajuno valdymo laikais (1530–1540, 1555–1556 m.) sukurtas meno kūrinys buvo garsaus persų poeto Nizami iliustruotas rankraštis *Khamsa* („Penkios poemos“) su 34 puikiais sodrių spalvų miniatiūro-

mis. Tai tikras šedevras, kurį, manoma, kūrė dešimt žymiausių to meto iš Bucharos, Samarkando miestų, centrinio Irano ir įvairių Indijos regionų kilusių skirtingo stiliaus mokyklų miniatiūros

meistrų. Nors prie miniatiūrų dailininkų parašų nėra, tačiau pagal stiliaus bruožus manoma, kad dviejų iš šio ciklo miniatiūrų autorius yra didis meistras Mir Musaviras.

AKBARO DVARO ĮNAŠAS

Akbaro valdymo laikais (1556–1605 m.) miniatiūros menas išgyveno ypatingą pakilimo tarpsnį, kuomet pasižymėjusio ypatinga religine tolerancija imperatoriaus rūmuose suburiama daugybė įvairių musulmoniškų kraštų kaligrafų, tapytojų, miniatiūros meistrų, kurie įgyvendina daugybę valdovų rūmų užsakymų⁹. Nuo šiol Mogolų dvare būtent menininkai tampa artimais imperatorių šeimų aplinkos nariais, kadangi meno kūrėjai įgauna dvare aukštą socialinį statusą.

Tuomet Akbaro dvare sukuriamas garsus sodrių spalvų miniatiūrų ciklas *Tūtinama* („Papūgos pasakojimai“) ir iliustruotas milžiniškas 14 tomų tikriausiai 1562–1577 m. kurtas leidinių ciklas *Hamzanama* („Hamzos pasakojimai“), kuriame detalai aprašomi pranašo Muhamedo dėdės Hamzos patirti legendiniai nuotykių klajonėse po įvairius kraštus. Kiekvienas iš minėtų tomų turėjo po 100 iliustracijų. Nors įvairių Mogolų valdovų dirbtuvėse sukurtame cikle jaučiama stipri didžiųjų persų miniatiūrų tapybos meistrų Mir Sayyid Ali ir Abd al-Samado stilių įtaka, tačiau šis ciklas vis dėlto buvo jau specifinio Mogolų meno stiliaus kūrinys, kuriam būdingas savitas spalvų harmonijos suvokimas, subtiliausi tonų susipynimai, galinga emocinio poveikio jėga, pavertusi šį kūrinį tikra to meto indų miniatiūros meno pažinimo enciklopedija.

Vėliau Akbaras daug dėmesio skyrė istorijai, poezijai ir religinės tolerancijos problemoms, siekdamas suartinti islamiškos ir indų religijų adeptus. Todėl ir jo socialiniai užsakymai buvo formuojami šia kryptimi. Svarbūs išleisti istorinio pobūdžio rankraščiai yra *Darabnama* su 157 įvairių dailininkų iliustracijomis ir *Razmanama* („Kovų knyga“, apie 1582–1586 m.), indų epo „Mahabharatos“ vertimas į persų kalbą, kurio daugelį iliustracijų atliko dailininkas Dasvantas. Kiti svarbūs leidiniai *Ta'rikh-alfi* („Tūkstantmečio istorija“, apie 1580 m.), *Timūrnama* („Timūro istorija“), skirti Mogolų dinastijos pirmojo tiesioginio didžiojo Čingischano palikuonio žygdarbiams pažymėti, ir *Baburnama* („Baburo istorija“).

Minėti paveikslų ciklai yra naratyvinio pobūdžio, išsiskiria aiškiais ir nuosekliais kompoziciniais sprendimais, subtilia tapybos maniera, savitu piešiniu ir ypatingu ritmo jausmu. Akbaro valdymo laikais buvo sukurta puikių valdovų, rūmų gyvenimo scenas, medžioklės epizodus vaizduojančių miniatiūrų, taip pat valdovo ir kitų kilmingų žmonių portretų. Dėl persų miniatiūros tradicijų poveikio ir šiuose paveiksluose ypatingas dėmesys kreipiamas į įvairių aprangos detalių perteikimą, žirgus ir ginkluotę.

Paskutiniaisiais Akbaro gyvenimo metais Lahore buvo išleista prabangių didžiųjų persų poetų kūrinis iliustruojančių kny-

gų ant aukštos kokybės popieriaus. Tai Divanas su garsiausių Akbaro rūmų dailininkų 15 iliustracijų, Nizami *Khamsa* („Penkios poemos“), Džami (Jami) *Baharistan* („Pavasario sodas“), Amyro Khusro Dihlavio *Khamsa* („Penkios poemos“) ir kitos. Tai jau visai kito stiliaus, rafinuoto skonio estetinius reikalavimus atitinkantys leidiniai, liudijantys apie harmoningą indų ir persų miniatiūros meno tradicijų sintezę.

Akbaro laikais ypatingą pakilimą išgyvenęs miniatiūrų tapybos menas toliau buvo plėtojamas Džahangiro valdymo laikais. Šis valdovas buvo ne tik didis meno mecenatas, tačiau ir subtilus tapybos ir kaligrafijos žinovas. Jis didžiavosi, kad nežiūrėdamas į parašą gali pasakyti, kas yra ne tik konkrečios miniatiūros

ar kaligrafijos autorius, tačiau netgi kas iš mokinių padėjo įgyvendinti meistro kūrybinius siekius. Džahangiras subūrė apie save daug didžių menininkų, tapytojų, kaligrafų, knygos meno meistrų, daug dėmesio skyrė rūmų kolekcijų su tvarkymui ir katalogizavimui. Savo artimiems draugams menininkams jis netgi suteikdavo didikų titulus, dalijosi su jais slapčiausiomis mintimis ir išgyvenimais. Žymiausių Mogolų mokyklos miniatiūrų meistrų autoritetas buvo toks didelis, kad garsiausi jų kūriniai ar atskiri jų motyvai buvo nuolatos perpiešiami, kartais pasirašant savo pavarde, o neretai netgi klastojant autorystę, kadangi didžiųjų meistrų darbai buvo labai vertinami kolekcionininkų ir kainavo didžiules pinigų sumas.

RADŽPUTŲ TAPYBOS TRADICIJA

Lygiagrečiai Mogolų rūmų ir jiems artimų kitų imperijos miniatiūrinės tapybos mokyklų tradicijai islamo įtakos mažiau paliestuose Indostano pusiasalio regionuose skleidžiasi ir savitos indiškos dar iki islamizavimo periodo klestėjusios hinduistinės ir džainistinės miniatiūrinės tapybos mokyklos, vadinamos bendrinium „radžputų (*rājput*) tapybos“ terminu. Šios mokyklos iškilo XVI a. plačioje Radžastano, Centrinės Indijos, Šiaurės prieškalnių, Pendžabo teritorijų erdvėje ir jungė daugelio anksčiau čia gyvavusių regioninių Gudžarato (žinomų nuo XII a.), Radžastano, Dekano ir Palavų mokyklų tapybinio stiliaus bruožus. Vienas pagrindinių šios meno tradicijos sklaidos centrų buvo su Mogolų imperija savo galia ilgai konkuravęs Radžastanas (Radžputanas), kurio valdovai

atkakliai iki XVII a. priešinosi musulmonų galiai. Čia nuo seno gyvavo turtingos hinduistų ir džainų meno tradicijos, kuriose ryškūs buvo ir vietiniai liaudies meno elementai.

„Radžputų tapybos“ ir knygų iliustravimo mokyklose buvo toliau plėtojamos džainų, hinduistinių ir tantrinių iliustruotų rankraščių tradicijos, į kurias vėliau, karų nuniokotai Mogolų dinastijai išgyvenant nuosmukį, papildomos ir iš imperijos centro per pabėgėlius plitusiomis islamiškomis įtakomis. Nuo šiose teritorijose gyvavusių sakralinės tapybos tradicijų radžputo tapyba skiriasi akivaizdžia liaudine, o neretai ir pasaulietine pakraipa.

Radžputų valdovų rūmuose gyvavusi tapybos tradicija išgyvena esmines stilistines metamorfozes. Jos raidą gali-

ma suskirstyti į du pagrindinius etapus: ankstyvąjį ir brandųjį. Ankstyvajame etape vyrauja Radžastano ir Džamos regionuose kūrę meistrai, kurie, netgi būdami Mogolų dinastijos imperatorių vasalai, savo estetinėmis nuostatomis daugiau orientavosi į Adžantos ir anks-tesnes hinduistinės ir džainistinės tapybos tradicijas¹⁰.

Iš čia plaukia ankstyvojo radžputo tapybos stiliaus meistrų pamėgti šaivistiniai ir krišnaistiniai mitiniai, religiniai, herojiniai siužetai, kurių jie semiasi iš poetinių kūrinių, šlovingų senųjų epų ir įvairių legendų. Paveiksluose dažniausiai vaizduojamas jaunas fleita grojantis Krišna su savo mylima žmona Radha. Meilės motyvas šio stiliaus spalvinguose žmogaus jausmų ir gamtos grožį aukštinančiuose kūriniuose yra pateikiamas paprastiems žmonėms suprantama meninių vaizdinių kalba kaip laimingo ir

dorybingo žmogaus gyvenimo pavyzdys. Šio stiliaus kūriniams būdingas minkštas kontūrinis piešinys, linijų muzikalumas, raiškus koloritas, ornamentinių ir ritminių struktūrų žaismas, fone subtilūs gamtos motyvai.

Vakaruose geriau žinomi vėlyvojo arba brandžiojo XVIII a. suklestėjusio radžputų tapybos stiliaus vadinamos *pahāri* („kalnų“) mokyklos kūriniai. Jų atsiradimo vieta – kalnuoti Šiaurės Indijos priekalnių regionai, kuriuose vyrauja ypatingas dienos apšvietimas, dažnai keičiasi dangaus ir gamtos spalvos. Šio stiliaus tapyba jungia per 30 skirtingų regioninių mokyklų, iš kurių svarbiausios buvo Basoli, Džamma (Jammu), Guleiros, Nurpuro, Kangra ir daugybė kitų mažiau reikšmingų, kurias sieja dėmesys ankstesnėms indų kultūros tradicijoms, liaudiški motyvai ir panašios meninės išraiškos priemonės.

Literatūra ir nuorodos

¹ Žr. Milo C. Beach. *Early Mughal painting*. – Cambridge: Harvard University Press, 1987.

² Žr. Louis Frédéric. *Akbar: le Grand Moghol*. – Paris: Denoël, 1986.

³ Žr. *Miniatures de l'Inde imperiale: les peintres de la cour d'Akbar (1556-1605)*. Catalogue rédigé Amina Okada. – Paris: Éditions de la Réunion des musées nationaux, 1989.

⁴ Žr. John F. Richards. *The Mughal Empire*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

⁵ Žr. Annemarie Schimmel, Burzine K. Waghmar. *The Empire of the Great Mughals: History, Art and Culture*. – London: Reaktion Books, 2004.

⁶ Žr. Stephan Conermann. *Das Mogulreich. Geschichte und Kultur des muslimischen Indien*. – München: Verlag C. H. Beck, 2006.

⁷ Žr. Susan Stronge. *Painting for the Mughal Emperor (The Art of the Book 1560-1660)*. – London: V&A Publications, 2002.

⁸ Žr. Norah M. Titley. *Persian miniature painting and its influence on the art of Turkey and India: the British Library collections*. – Austin: University of Texas Press, 1983.

⁹ Louis Frédéric. *Akbar: le Grand Moghol*, p. 318–319.

¹⁰ Jean Soustiel; Marie Ch. David. *Miniatures orientales de l'Inde: écoles mogholes, du Deccan, et autres écoles indiennes: présentation d'un ensemble de peintures musulmans et rajpoutes appartenant à Joseph Soustiel*. – Paris: J. Soustiel, 1974, p. 11.

B. d.